ПОЛИТИКА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА

СОУ „Гоце Делчев“ Валандово
Ул: Првомајска бр:3

Август, 2024

Содржина

1. Вовед ... 3

2. Заштита на децата ... 4

3. Кодекс на однесување во (Назив на училиштето) ... 4

4. Контакт лице за политиката за заштита на децата на (Назив на училиштето) ... 6

5. Видови насилство ... 7

6. Протокол за постапување во случај на насилство врз децата ... 10

7. Прилози ... 19

Прилог 7.1: Формулар за согласност - Употреба на информации и фотографии/видеа од деца ... 19

Прилог 7.2: Табели со категоризација на насилството ... 20

Прилог 7.3: Формулар за евиденција на насилството ... 23

Прилог 7.4: Формулар за план за заштита на жртвата од насилство и промена на однесувањето на сторителот ... 29

Прилог 7.5 Мапа на институции ... 33

1. Вовед

Средното општинско училиште „Гоце Делчев“ се наоѓа во Валандово во југоисточниот дел на Северна Македонија. Започнало со работа во 1960/61 година како земјоделско стручно училиште. Од почетокот на учебната 1973/74 година се воведува и гимназиско образование со што станува Училишен центар за средно образование. Во учебната 2021/22 година воведено е дуалното образование во стручните паралеки.

Во СОУ „Гоце Делчев“ Валандово се реализираат наставни планови за гимназиско и стручно образование. Од стручното образование застапени се секторите: Земјоделство, рибарство и ветеринарство со квалификациите- агротехничар и техничар за фитомедицина, сектор Машинство со квалификација- техничар за компјутерско управување и сектор Здравство и социјална заштита квалификација- дентален асистент. Во него се школуваат 210 ученици, а се вработени 45 наставници и останат технички персонал.

Образовно- работната практика учениците од земјоделската струка ја изведуваат на површините од училишната економија. Учење преку работа се реализира во компаниите во општината.
СОУ „Гоце Делчев“ Валандово усвои Политика за Заштита на Децата со цел да обезбеди соодветни упатства и мерки за заштита од прекршување на правата на детето на сите нивоа за време на редовната работа на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово. Политиката вклучува дефинирање на правата на детето на заштита од насилство и и злоупотреба, кодекс на однесување поврзан со почитување на правата на детето. Исто така, оваа политика вклучува протокол за постапување во случаеви на насилство, заедно со упатства, предлог мерки и прилози за примена во случај на злоупотреба на деца.

Оваа политика е подготвена со поддршка на Коалиција на младински организации СЕГА, во рамките на проектот „Промоција на безбедна училишна средина“, поддржан од Детската фондација Песталоци. Политиката е во согласност со Упатството за постапката за пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување, издадено од Министертството за образование и наука.

Членови на работната група за подготовка на овој документ се:

- Марија Коцева, наставник по филозофија
- Емилија Зафирова Петков, специјален едукатор и рехабилитатор и
- Васе Митев, педагог

Во оваа Политика за заштита на децата, СОУ „Гоце Делчев“ Валандово се обврзува на заштита од злоупотреба, насилство и експлоатација на правата на децата, базирајќи се на релевантни меѓународни документи вклучувајќи ја и Конвенцијата за правата на детето, според која членот 19 се однесува на заштита од насилство:

Член 19

1. Државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки поради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди, или злоупотреби, занемарувања или немарен однос, малтретирања, или експлоатации, вклучувајќи и

сексуалната злоупотреба, додека за него се грижат родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.

2. Таквите заштитни мерки, по потреба, треба да ги опфатат ефикасните постапки за установување на социјалните програми за обезбедување и поддршка неопходна на детето и на оние на кои им е доверена грижата за детето, како и другите облици за спречување, утврдување, пријавување, проследување, истрага, постапување и следење на случаите на овде наведеното малтретирање на детето и, по потреба, обраќање до судот.

Изразите кои во овој документ се користат во граматички машки род се неутрални и се однесуваат на лицата и од машки и од женски род.

2. Заштита на децата

Додека Член 19 од КПД конкретно се однесува на злоупотребата на детето и препорачува широк преглед за нејзино утврдување, пријавување, истрага, постапка, последователни активности и спречување, не постои единствена дефиниција за злоупотреба на дете. СОУ „Гоце Делчев“ Валандово се придржува кон дефиницијата на Светската Здравствена Организација и универзалните категории на злоупотреба на детето: „Злоупотребата на дете или малтретирањето ги опфаќа сите форми на физичко и/или емоционално малтретирање, сексуално злоставување, запоставување или несовесно постапување, комерцијализирана или друга експлоатација, што резултира во вистинска или потенцијална штета на здравјето, опстанокот, развојот или достоинството на детето во контекст на однос на одговорност, доверба или моќ“ (СЗО 1999 & 2022).

Заштитата на децата претставува одговорноста на институциите да обезбедат дека нивниот персонал, операции и програми не им наштетуваат на децата, односно дека тие не ги изложуваат децата на ризик од штета и злоупотреба, како и дека секоја загриженост што институцијата ја има во врска со безбедноста на децата во рамките на заедниците во кои тие работат, се пријавени на соодветните власти.

Принципот "Не прави штета – do no harm" се применува при заштита на децата и се однесува на одговорноста на организациите/институциите да „не направат никаква штета" или да ја минимизираат штетата што тие можеби ненамерно ја прават само со тоа што се присутни. Во услови на заштитување на децата, институциите треба да се осигураат дека нивните програми, персонал, партнери и операции не ги изложуваат децата на ризик од штета или злоупотреба.

СОУ „Гоце Делчев“ Валандово нема да прифати злоупотреба на деца во било која форма и со тоа ја потврдува својата одговорност за заштита на децата од насилство во сите области на работа. Според тоа, во однос на релациите во кои се јавува злоупотреба односно насилство, оваа политика ги покрива односите помеѓу возрасен – дете, како и помеѓу дете – дете.

3. Кодекс на однесување во СОУ „Гоце Делчев“ Валандово

Оваа политика се однесува на сите вработени и соработници. Соработници вклучува:

- сите подизведувачи, на пример компании, консултанти
- сите Членови на Училишниот Одбор

- сите партнери, вклучувајќи и партнери од локалната заедница
- гости и посетители

СОУ „Гоце Делчев“ Валандово ќе спроведе проценка за ризикот на сите училишни наставни и вонннаставни програми и проектни активности. Стратегии за справување со ризик ќе се развијат, кои ќе го минимизираат ризикот врз децата и ќе се вградат во дизајнот, испораката и евалуацијата на програмите и активностите кои ги вклучуваат или имаат влијание врз децата. Раководството и Училишниот Одбор редовно ќе ги разгледуваат мерките за ризик и организациските извештаи за да обезбедат дека мерките за заштита на деца се применуваат и се ефективни.

Регрутирање и обука на персонал
СОУ „Гоце Делчев“ Валандово ќе обезбеди соодветен процес на вработување на персонал, проследено со стандардни референтни проверки на потенцијалните вработени.

Стандардните референтни проверки на кандидатите вклучуваат:
[1] Проверка на референците наведени во нивната апликација за работа; и
[2] Контактирање на претходни работодавачи

По барање на комисијата за евалуација, кандидатот треба да приложи [3] Издавање потврда од казнена евиденција (издадена од соодветната судска архива).

Описите за секоја работна позиција ќе ја пропише и утврди одговорноста за исполнување на барањата на оваа политика. Сите вработени или ангажирани од СОУ „Гоце Делчев“ Валандово имаат пристап до редовна обука за заштита на децата која е соодветна на нивната улога и одговорности, почнувајќи од фазата на воведување/ориентација. Информациите за заштита на децата се достапни во соодветен формат и јазик со цел да бидат пристапни за сите вработени, деца и родители/старатели.

Сите вработени и соработници ќе бидат обучени за заштита на децата со цел за подобро разбирање зошто е потребно да се заштитат децата и да бидат целосно запознаени и свесни за постапката на пријавување. Персоналот ќе добие краток вовед за заштита на децата за време на нивниот ангажман во организацијата. Вработените со специфични одговорности поврзани со заштита на децата, ќе добијат подлабинска обука во рок од 6 месеци од нивниот ангажман.

Соработниците ќе бидат информирани за заштита на децата и нивните одговорности во рамките на политиката при нивниот ангажман во организацијата. Децата и семејствата ќе бидат информирани за посветеноста на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово за заштита на децата, како и за начинот на постапување доколку имаат одредени грижи за некое дете. Целосната комуникација (вклучувајќи и лични информации од децата) ќе биде преземена на безбеден начин врз основа на веќе развиените процедури за комуникација.

Изјава за согласност – ќе биде потпишана од родител / старател и/или детето давајќи согласност на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово за употреба на фотографии, и/или аудио-визуелна содржина за време на

активноста на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово да биде употребена за промотивни активности во печатени и/или електронски медиуми.

Според тоа, персоналот во училиштето и другите лица при контакт со децата секогаш ќе:

- ✓ ги зајакнуваат децата преку подигање на нивната свест за нивните права и преку учење за нивните права
- ✓ избегнуваат ситуации кои ги изолираат децата и каде однесувањето не може да се набљудува
- ✓ се спротивстават на несоодветните практики и ќе ги препознаат потенцијалните опасности кои што можат да доведат до злоупотреба на децата
- ✓ промовираат култура на отвореност каде разни прашања и проблеми треба да се дискутираат
- ✓ организираат работилници насочени кон подигање на свеста на децата за дефинирање прифатливо и неприфатливо однесување на возрасните и децата
- ✓ дискутираат отворено со децата за нивните меѓусебни контакти и односи, како и со персоналот и други лица
- ✓ дискутираат со децата за проблеми за кои тие се загрижени и ќе им објаснат како да ја изразат својата загриженост
- ✓ идентификуваат и избегнуваат дискредитирање и/или ранливи ситуации кои би довеле до обвиненија
- ✓ вршат фотографирање на децата (фотографии, видеа, итн.), само кога тие се пристојни и кога децата се соодветно облечени, избегнувајќи сексуално сугестивни слики. Родителите / законските старатели и детето треба да дадат писмена дозвола за фотографирање (Прилог 1).

4. Контакт лице за политиката за заштита на децата на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово

Директорот на СОУ „Гоце Делчев“ Валандово назначува Контакт лице за Политиката за заштита на децата со официјална одлука и распределба на задачи и одговорности.

Емилија Зафирова Петков, Специјален едукатор и рехабилитатор во СОУ „Гоце Делчев“ Валандово, е назначен/а како Контакт лице за примена на оваа Политика за заштита на децата.
Контакт детали: emilijazaf@yahoo.com ; 070599083

Марија Коцева, Професор по филозофија во СОУ „Гоце Делчев “ Валандово, е назначен/а како Заменик контакт лице за примена на оваа Политика за заштита на децата.
Контакт детали: kocevam@ymail.com; 078386380

Тим за заштита од насилство

Училиштето исто така формира **„Тим за заштита од насилство“**, кој ќе биде јавно достапен за сите чинители во училишниот живот. Тимот за заштита од насилство, одржува редовни квартални состаноци за координација и споделување околу училишната клима во однос на постоењето на насилство. Тимот води кратки записници од секој состанок, достапни во училишната архива.

Во продолжение, овој документ поконкретно ги дефинира типовите насилство врз деца, како и мерките за постапување во согласност со *Упатството за постапката за пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување*, како и позитивните практики.

** Оваа Политика ќе биде разгледана на секои 4 години или кога ќе се покаже дека е потребно дополнителни прашања/проблеми да се идентификуваат и да се решат преку оваа Политика. Следниот преглед ќе се направи во август, 2028 година.*

5. Видови насилство

За потребите на оваа политика ќе се користат видовите насилство дефинирани во Упатството за постапката за пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување.

Под насилство се подразбираат сите форми на физичко, психичко, емоционално, социјално, сексуално, кибер насилство, повреди или злоупотреба, занемарување или несовесно постапување, малтретирање или експлоатација. За насилство зборуваме кога некој намерно ќе повреди и ќе направи другиот да се почувствува непријатно, загрозено или повредено.

Злоупотреба: Злоупотребата претставува насилство што се повторува често врз истата личност. Злоупотреба во училиштен контекст претставува се што некој поединец или институција прави или не прави, што директно влијае или индиректно му наштетува на ученикот или ја намалува можноста за безбеден и здрав развој и го доведува до чувство на немоќ, нерамноправна и зависна позиција од некој поединец/институција.

Занемарување: Занемарување или негрижа значи неуспех да се задоволат физичките и психолошките потреби на ученикот, да се заштити од опасност, или да се даде медицинска грижа, регистрација во книгата на родени или други услуги, кога оние кои се одговорни за грижата за учениците имаат средства, знаење и пристап до услугите за да го сторат тоа. Занемарувањето се разликува од сиромаштија, кога родителите/старателите, и покрај најдобрата желба, не се во состојба да му го дадат на ученикот она што му е потребно за неговиот развој. <u>Занемарувањето вклучува</u>:

- **Физичко занемарување**: неспособност да се заштити ученикот од повреди, преку недоволен надзор, неможност да му се обезбедат основните потреби, вклучувајќи: соодветна храна, засолниште, облека и основна медицинска нега;
- **Психолошко или емоционално занемарување**: односно недостиг на емоционална поддршка и љубов, хронично невнимание и запоставување на ученикот;
- **Занемарување на физичкото или менталното здравје на ученикот**: недавање на основна медицинска грижа;
- **Образовно занемарување**: непочитување на законите кои бараат родителите/старателите да му обезбедат образование на ученикот преку редовна настава во училиште или на друг начин;
- **Напуштање на ученикот.**
- **Занемарување во училиштен контекст** претставува негрижливо постапување, односно пропусти и недоволна насоченост и посветеност на возрасните/вработените во училиштата, родителите/старателите и одговорните служби во однос на учениците, односно неможност да одговорат на нивните основни развојни потреби и барања. Ова подразбира занемарување на

основните услови за сместување, безбедност и сигурност на ученикот, занемарување на правилниот надзор и заштита од повреди, недавање на соодветна нега и здравствена грижа, несоодветна исхрана, запоставување на емоционалните потреби на ученикот, образовно и воспитно занемарување.

Експлоатација: Експлоатацијата на ученици се однесува на искористување на ученикот и/или на неговата работна сила од страна на родителите или старателите, или на трети лица во кои ученикот има доверба, а во корист на други лица или институции. Тоа опфаќа и киднапирање и продажба на ученик заради работна или сексуална експлоатација. Последици од експлоатација се нарушување на физичкото и менталното здравје, нарушување/прекинување на образовниот процес, како и попречување на моралниот, социјалниот и емоционалниот развој на ученикот.

Физичко насилство: Физичкото насилство претставува однесување во кое преку употреба на физичка сила и со или без други средства се посегнува по телото на ученикот. Физичкото насилство може да има фатален и/или нефатален исход, а се однесува на:

- **Физичко малтретирање** меѓу учениците или од страна на возрасен, и
- секое **физичко казнување и сите други облици на тортура**, сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Телесното казнување претставува користење на физичка сила со цел да се предизвика одреден степен на болка или непријатност, колку и да е мала. Повеќето од казните вклучуваат удирање шлаканици или плескање со рака, или примена на камшик, стап, појас, чевли, клучеви, дрвена лажица или др. Но, исто така, може да вклучи, на пример, клоцање, тресење или фрлање на ученикот, гребење, штипење, гризење, влечење за коса, тегнење за уши, каснување, принудување на ученик да остане во непријатни положби (држење на рацете кренати или стоење на една нога), потоа палење, нанесување изгореници или принудно голтање.

Психичко и емоционално насилство:

Психичкото насилство претставува психолошко малтретирање, вербална злоупотреба и емоционална злоупотреба или занемарување, кое може да вклучува:

- Сите форми на постојани штетни интеракции со учениците, на пример, кажување или посочување дека се безвредни, несакани, непосакувани, загрозени или дека вредат само за задоволување на потребите на другите;
- Заплашување, тероризирање и закани, искористување, отфрлање, игнорирање и изолирање;
- Негирање на емотивната реакција на ученикот, занемарување на неговото ментално здравје, на медицинските и образовните потреби;
- Навредување, понижување, омаловажување, исмевање и повредување на чувствата на ученикот;
- Изложеност на семејно насилство;
- Ставање во самица, изолација или ставање во ќош или ходник како начин на казнување;
- Психолошко малтретирање од возрасни или други ученици, вклучително и преку информатичко-комуникациски технологии - ИКТ, како што се мобилните телефони и Интернет (познато како „кибернасилство“),

Емоционално/психолошко насилство претставува такво однесување кое доведува до моментално или трајно загрозување на психичкото и емоционалното здравје и достоинството на учениците. Се однесува и на ситуации во кои има пропусти за обезбедување на адекватна и поддржувачка средина за здрав емоционален и социјален развој во согласност со потенцијалите на ученикот.

Емоционалната злоупотреба ги таргетира чувствата на поединецот, ги користи емоциите за манипулација, казнување и постигнување контрола. Психолошката злоупотреба се фокусира на влијанието на начинот на размислување и поглед на реалноста на поединецот. Психолошката злоупотреба може да предизвика поединецот да се сомнева во опкружувањето.

Емоционалното насилство во училиштето опфаќа постапки со кои се врши етикетирање, игнорирање, навредување, уцена, обраќање со погрдни имиња, потценување, озборување, исмевање, неприфаќање, изнудување, манипулирање, заканување, застрашување, ограничување на движењето на ученикот, како и други облици на непријателско однесување.

Социјално насилство: Социјалното насилство ги вклучува следните облици на однесување: одвојување на ученикот од другите врз основа на различноста, доведување во позиција на нерамноправност и нееднаквост, дискриминација, недружење, игнорирање и неприфаќање по која било основа, исклучување од групата и изолација.

Сексуално насилство: Сексуалното насилство претставува вербално, физичко или симболичко однесување од сексуална природа со кое ученикот сексуално се вознемирува, наведува или принудува на учество во активности од сексуална природа кои ученикот не ги сака, не ги разбира или нема постигнато соодветно ниво на психо-социјален развој за да може да даде согласност. Сексуалната злоупотреба и експлоатација вклучуваат:

- Поттикнување или присила на ученик да се ангажира во каква било незаконска или психолошки штетна сексуална активност;
- Употреба на ученикот во комерцијална сексуална експлоатација;
- Употреба на ученикот во аудио или визуелни слики за детска сексуална злоупотреба;
- Детска проституција, сексуално ропство, сексуална експлоатација за патувања и туризам, трговија со луѓе (во и помеѓу земји) и продажба на ученик за сексуални цели и присилен брак.

Многу деца доживуваат сексуална виктимизација која не е придружена со физичка сила или контрола, но која сепак е психолошки наметлива, искористувачка и трауматична.

Врсничко насилство (булинг): врсничкото насилство претставува збир на намерни негативни постапки, задавање или настојување да се зададе повреда или друг вид на непријатност и штета на друг ученик/ци. Овие постапки се подолготрајни и насочени кон ист ученик/ученичка или група на ученици од страна на еден ист ученик/ученичка или група на ученици. Булингот како поим означува агресија на еден кон друг ученик, најчесто на посилниот кон послабиот, при што напаѓачот и нападнатата страна може да биде поединец или група. Булингот може да се манифестира како физичко, психолошко или емоционално, социјално или сексуално насилство.

Кибернасилство: Кибернасилството претставува облик на малтретирање и вознемирување преку користење на компјутер, мобилен телефон или слични уреди.Тоа подразбира праќање на навредливи, деградирачки и непосакувани СМС- и ММС-пораки, фото и видеоклипови, праќање на имејл, чет, блогови (место каде што се случува директна комуникација на лица со размена на информации, мислења,активности и сл.)вознемирување преку телефонски повици, посетување на веб-страници со несоодветни содржини, онлајн радикализација, виртуелно сексуално насилство во видеоигри, насилство преку користење на социјалните мрежи какви што се ТикТок, Снепчет, Инстаграм, Фејсбук, Вајбер, Скајп и слични апликации.

Насилство мотивирано од омраза или предрасуди: Сите видови насилство можат да бидат мотивирани

од омраза или предрасуди поврзани со личните карактеристики на ученикот жртва, на неговите родители/старатели, браќа/сестри или други членови на неговото семејство или негови другари, какви што се род, родов идентитет, сексуална ориентација, раса, боја на кожа, етничка и национална припадност, религија или верување, политичко убедување, попреченост или која било друга основа.

Родово заснованото насилство во училиштата се препознава во форма на сексуално, физичко или психолошко насилство што се одржува како последица на родовите норми и стереотипи и нееднаквата динамика на сили (дистрибуција на моќ) помеѓу различните позиции на мажот и жената во општеството. Родово заснованото насилство се појавува и во интимните партнерски врски на учениците, кои најчесто почнуваат од основно училиште. **Партнерското насилство** кон ученик/ученичка се манифестира со забранување или контрола на движењето, изолирање од социјалниот круг, љубомора, уценување и забранување да се облекува како што сака и друго.

Повеќе информации околу нивоата на насилство објаснети погоре, се достапни во табелите под Прилог 7.2.

6. Протокол за постапување во случај на насилство врз децата

Целта на интервенцијата во случаите на насилство е да се прекине насилството, да се заштити жртвата, да се спречи повторување на насилството, да се промени однесувањето на сторителот и да се влијае врз факторите кои придонеле за појавување на насилството. Секој случај на насилство е различен и затоа за секој случај треба да се проценува поединечно кои мерки треба да се преземат, во согласност со принципите на овој протокол. Во насока на меѓусекторска координација и заедничко пристапување кон справување со насилството врз децата, училиштето креира Мапа на институции (Прилог 7.5) со начин на комуникација при процесирање на случаевите на насилство во согласност со природата и сериозноста на чинот.

6.1. ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ПРИЈАВУВАЊЕ НА НАСИЛСТВО

- **Секој е должен да пријави насилство или сомнеж за насилство над ученик**, без разлика дали насилството се случило во училиштето, на патот до училиштето или во училишниот двор, во домот на ученикот или на кое било друго место.

- **Наставниците, стручните соработници и директорот на училиштето се должни да го препознаат насилството**, во секојдневното работење да внимаваат дали во училиштето се случува насилство, дали некој ученик е жртва на насилство и дали некој ученик се однесува насилно. **Доколку забележат насилство, наставниците, стручните соработници и директорот во училиштето се должни да го применат овој протокол**. Доколку некој од вработените се сомнева во насилство, информацијата ќе ја сподели со стручните соработници и релевантни наставници (на пример, класен раководител или друг наставник кој комуницира со учениците засегнати од насилството), кои понатаму ќе продолжат да ја набљудуваат состојбата или ќе продолжат со мерките за заштита од насилство.

- **Директорот е должен да определи контакт-лице за пријавување насилство и негов заменик од редот на стручните соработници**. Името и информациите за контакт лицето ќе се објават на видливи места во училиштето и на веб страницата на училиштето. Директорот ќе ги назначи лицата од стручните соработници за кои проценува дека имаат најдобра комуникација со учениците, најдобри вештини и вредности за спречување и заштита од насилство и кои уживаат доверба кај учениците.

- Училиштето е должно да обезбеди секаков вид на **комуникација меѓу учениците и контакт-лицето** за пријавување насилство: телефон, писмена пријава, пријава по имејл или која било друга апликација која вообичаено ја користат учениците.

- Училиштето е должно да обезбеди и **анонимно пријавување на насилство**, преку поставување на **кутија за пријави**, соодветно обележување на кутијата и информирање на учениците дека на таков начин можат анонимно да пријават насилство. Кутијата ќе служи и за друг вид на пријави, како пофалби и критики, со цел да се осигури анонимноста, за да не се случи учениците кои ставаат пријави во кутијата да бидат обележани како жртви на насилство или пак да се соочат со дополнително насилство од сторителот. Контакт-лицето за пријавување насилство е должно да ја отвора кутијата најмалку еднаш неделно или секогаш кога има сознание дека во кутијата би можела да се најде пријава за насилство.

- **Училиштето на својата веб-страница ќе постави формулар за пријавување насилство**, со можност насилството да се пријави анонимно. Контакт-лицето за пријавување насилство и заменикот треба да имаат пристап до пријавите и редовно да проверуваат дали е пристигната пријава. Линк до формуларот за пријава на насилство: https://shorturl.at/an1yR

- Вработениот до кој стигнала информацијата или пријавата за насилство е должен да го информира контакт-лицето за пријавување насилство и заедно со него да одлучи каков вид на мерки за заштита ќе се спроведат.

- Доколку ученикот жртва директно пријавува насилство на вработен во училиштето, треба да се земе предвид дека **жртвата го избрала тој вработен бидејќи најмногу му верува**, па затоа тој вработен треба да остане вклучен во мерките за заштита и да продолжи да комуницира со ученикот жртва. Во одреден момент ученикот жртва треба да се праша дали сака да продолжи да комуницира со тој вработен или сака да се назначи друго лице.

Вработените во училиштето внимаваат на следните знаци кои можат да се појават кај учениците, поврзани со насилството:

На физички и физиолошки план: траги од различни повреди, модринки, лузни, изгореници, исекотини, искината облека, запуштен и неуреден изглед, скршени односно искинати работи, проблеми со исхраната, болки во стомакот, главоболки, повраќање, скршеници, проблеми со спиењето (несоница или претерано долго спиење).

На емоционален план: плачливост, повлеченост, односно претерана активност, раздразливост, појава на невообичаени и претерани стравови, агресивно и автодеструктивно однесување, молчаливост, невообичаена говорливост, гледање во „празно“ ноќни кошмари, консумирање алкохол/наркотици, страв да се остане сам, страв од дружење со други луѓе, ноќно мочање во постела, лажење, грицкање нокти, нарушување на говорот и др.

Однесување во училиште/дома: значајно намалување на училишниот успех, појава на неоправдани изостаноци, исчезнување на работи (мобилен телефон, предмети од облека, чанти/ранци, тетратки, пари.) немање концентрација за учење, доцнење, избегнување на одговорности, неносење домашни задачи, избегнување или неучествување во разновидни активности, невообичаени начини на играње (кај помалите деца), избегнување на физички допир, силен страв од возрасни, манифестен страв од враќање дома или од одење во училиште, избегнување да се користи мобилен телефон или сличен уред или негово пречесто користење (кај кибернасилството) и сл.

Некои наведени облици на однесување, поединечно или во одредена мера, може да бидат природни или развојни реакции. Важно е да се обрне внимание на екстремностите, зачестеноста, времетраењето и повторувањето, како и на комбинацијата на поединечните симптоми.

6.2. ЧЕКОРИ ЗА ПРЕКИНУВАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО

Начинот на прекинување на насилството зависи од видот на насилство, бројот на ученици вмешани во него и нивната возраст. Вработените се должни веднаш да го прекинат насилството. Запирањето на насилството е обврска на секој вработен кој ја добил информацијата за случајот или бил сведок на насилството.

- ✓ Доколку станува збор за посериозна форма на насилство (како, на пример, тепачка во која учествуваат поголем број ученици, физичко насилство во кое учениците употребуваат нож или друго оружје), а вработените проценуваат дека не можат сами да го сопрат, веднаш ќе повикаат полиција.

- ✓ Доколку сторител на насилството е возрасен, без разлика дали станува збор за друг вработен во училиштето, трето лице или родител/старател, училиштето има обврска да повика полиција и/или Центар за социјална работа. Доколку сторителот е вработен во училиштето, директорот е должен да го прекине работниот однос, а дотогаш да изрече привремена мерка отстранување од работа на работникот до донесување на одлука за отказ на договорот за вработување, согласно Законот за наставници и стручни соработници во основните и средните училишта, Законот за основното образование, прописите од областа на вработените во јавниот сектор и општите прописи за работните односи. Доколку вработениот сторител на насилство врз ученик, со извршувањето на насилството, сторил кривично дело, директорот е должен да повика полиција.

- ✓ Во случаите кога вработените се сомневаат дека некој ученик е жртва на каков било вид насилство, без разлика каде се случува и без разлика кој е потенцијалниот сторител, вработените се должни да го информираат контакт-лицето за пријавување насилство, по што контакт-лицето разговара со ученикот и/или со други лица кои би можеле да имаат сознанија. Наставниците и стручните соработници разговараат и со родителите/старателите, освен во случаите кога разговорот со нив не е во најдобар интерес на детето, на пример, кога постои сомнеж дека родителот/старателот е сторител или на друг начин одговорен за насилството, или пак вмешувањето на родителот/старателот би можело да предизвика насилство врз ученикот. Во овие случаи секогаш е препорачливо да се повика Центар за социјална работа.

- ✓ Доколку станува збор за насилство кое се случило во домот на ученикот или на друго место, а вработените ја добиле информацијата преку видливи знаци на телото на ученикот и согласно неговото однесување, вработениот кој тоа го забележал го известува контакт-лицето за пријавување насилство, кое во соработка со останатите стручни соработници и релевантни наставници можат да разговараат со ученикот или со други лица со цел да добијат попрецизни информации. Овие случаи училиштето е должно да ги пријави во Центарот за социјална работа.

6.3. ЧЕКОРИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СИТУАЦИЈАТА

Чекор 1: Откако насилството е прекинато, вработените преземаат мерки за смирување на ситуацијата. Во оваа фаза, вработениот кој го прекинал насилството задолжително го информира и го вклучува контакт-лицето за пријавување на насилство, кое ја води оваа фаза.

Чекор 2: Кога станува збор за инцидент на насилство, без значајни последици, кој се случува првпат како наведените во табела бр. 1 од Прилог 7.2, вработениот кој го прекинал насилството не е обврзан да го повика контакт-лицето за пријавување насилство туку сам треба да ја смири ситуацијата. Во случај да

процени дека не може самостојно да влијае или ситуацијата почнува повторно да ескалира, ќе го повика контакт-лицето.

Чекор 3: Кога станува збор за инцидент на насилство од табела 1 од Прилог 7.2, кој се повторува, или за насилство од табелите број 2 и 3 од Прилог 7.2, вработениот е должен да го повика контакт лицето.

Чекор 4: Контакт-лицето за пријавување насилство проценува, во зависност од околностите на случајот, дали ќе повика и вклучи други вработени во училиштето, како одредени наставници, стручни соработници и/или директорот. Контакт-лицето може да одлучи во оваа фаза да повика и претставници од други институции, како полиција, Центар за социјална работа, здравствени институции или кое било друго лице кое согласно екпертизата и службената положба може да помогне во смирување на ситуацијата. Кога станува збор за случаи на насилство од табела број 3 од Прилог 7.2, мора да се повикаат претставници од други институции. Секогаш кога повикува други институции, контакт-лицето ќе го информира директорот, освен во случаите кога поради итност мора веднаш да се повика полиција.

Чекор 5: Во случаите кога се вклучуваат претставници од други институции, за најголем дел од случаите е препорачливо контакт-лицето и вработените во училиштето да ги направат разговорите со учениците, наместо претставниците од другите институции кои за учениците се непознати и многу е веројатно да предизвикаат страв или вознемиреност кај учениците, особено од униформиран полициски службеник. Сепак, доколку станува збор за насилство од табела 3 од Прилог 7.2, особено насилство кое претставува кривично дело, прво ќе постапат претставниците од МВР, ЦСР и здравствените институции, а потоа вработените во училиштето ќе разговараат со учениците и ќе преземаат дополнителни заштитни мерки. Разговорите можат да се направат и наредниот ден или во првиот момент кога ќе се создадат услови.

Чекор 6: Вклучувањето на претставници од други институции и преземањето на мерки во која било фаза од страна на други институции во никој случај не значи дека училиштето престанува да презема мерки и активности за смирување на состојбата, превенција од повторување на насилството и заштита на жртвата. Во овие случаи, контакт-лицето за пријавување насилство интензивно соработува со претставниците од другите институции, заеднички се договараат и координираат за можните мерки, ги усогласуваат мерките, меѓусебно се известуваат за ефектот од мерките, потребата од нивна измена, интензивирање и прекинување. Доколку се појави ситуација во која училиштето проценува дека мерките кои ги преземаат другите институции не се соодветни, не се во најдобар интерес на детето, или пак претставниците од другите институции одбиваат соработка, не доаѓаат и не преземаат мерки, тогаш е должно да го извести Народниот правобранител, надредени лица во министерствата или надлежните инспекторати. За овие случаи училиштето може да побара помош од здруженија кои работат на спречување и заштита од насилство или нудат бесплатна правна помош.

Чекор 7: Во оваа фаза клучна цел е да се добијат информации за причините и факторите кои довеле до насилството, да се утврди што е можно попрецизно кој сè бил вмешан во него, колку време траело, дали се повторувало, кои се личните карактеристики на жртвата и на сторителот, кои се желбите и потребите на жртвата, да се процени можниот ефект и последици врз психо-физичкото здравје и развојот на ученикот жртва, какви се односите и врските со родителите/старателите, дали е потребно и соодветно да се информираат и да се вклучат во донесувањето на одлуки за мерките кон ученикот жртва и кон сторителот.

Чекор 8: Овие мерки вклучуваат разговори со сите ученици вмешани во насилството, ученикот жртва, ученикот сторител и учениците набљудувачи. Разговорите со жртвата и со сторителот мора да се прават одвоено, во посебни простории и без присуство на други ученици. Приватни разговори се препорачливи и со набљудувачите, бидејќи поради динамиката на групата, страв од исклучување или осудување, набљудувачите можат да се воздржат од давање на точни информации. Разговорите ги врши контакт-

лицето или друг вработен на кој жртвата му се доверила, или ученикот сам бара да разговара со друго лице.

Чекор 9: Контакт-лицето може да одлучи да вклучи и други вработени, наставници или стручни соработници во разговорите, согласно условите во кои се случил настанот. Но треба да се има предвид дека разговорите во повеќето случаи ќе бидат поуспешни доколку во нив учествуваат што е можно помал број на лица, доколку се случуваат приватно и се гарантира доверливоста. Од учениците, а особено жртвата, не смее да се бара да го прераскажуваат случајот повеќепати, пред различни лица, или повеќепати да им се поставуваат истите прашања во знак на недоверба кон веќе дадениот одговор или како обид „да се фатат во лага".

Чекор 10: Кога станува збор за случаи на насилство од табела 1 кои се повторуваат, или случаи на насилство од табела 2 или 3 од Прилог 7.2, контакт- лицето или друго вработено лице кое разговарало со учениците, доследно, без претерување, парафразирање или изведување на сопствени заклучоци, ќе ги запише изјавите на сите ученици веднаш по завршувањето на разговорите. Додека трае разговорот, контакт- лицето или друг вработен може да запишува белешки, но не и да ги пишува целосно изјавите, бидејќи неопходно е посветено да го води разговорот, а вниманието да му остане насочено кон учениците.

Чекор 11: Не треба да се очекува дека при првиот разговор учениците, а особено жртвата, ќе ги соопшти сите детали во врска со насилството што го доживеала. Ова не значи дека жртвата и останатите ученици лажат, туку поголема е веројатноста дека се заплашени од можните последици (останатите ученици да ги изолираат, да ги исклучат од друштвото, да ги нарекуваат со погрдни зборови, да се соочат со казни од родителите/старателите, нивните родители/старатели да се соочат со казни итн.) да чувствуваат срам и страв од осуда и/или да немаат доверба во лицата со кои разговараат. Затоа контакт-лицето и другите вработени треба да бидат трпеливи, а разговорите да продолжат се додека има потреба.

НАСОКИ ЗА РАЗГОВОР СО УЧЕСНИЦИТЕ:

- ✓ Трпеливо и внимателно слушајте ги учесниците, вклучувајќи ги и сведоците;
- ✓ Насочете го вниманието на конкретните постапки и однесување;
- ✓ Без осудување, согледувајте ја ситуацијата без намалување или преувеличување;
- ✓ Внимателно слушајте што ви зборуваат учениците, не само тие што трпат насилство, туку и тие кои го извршиле насилството, и тие кои ги набљудувале;
- ✓ Не интерпретирајте, не менувајте, не толкувајте, не заземајте страна;
- ✓ Користете речник што го користат и учениците кога зборуваат за насилство, злоупотреба и занемарување;
- ✓ Не подразбирајте, не претпоставувајте, прашувајте, а не тврдете;
- ✓ Проверете дали точно, правилно сте разбрале што ви кажале учениците;
- ✓ Разговарајте смирено, не реагирајте шокирано, со недоверба;
- ✓ Покажете дека верувате во тоа што ученикот ви го зборува, за да го охрабрите да ви раскаже што повеќе;
- ✓ Не обвинувајте и не пресудувајте;
- ✓ Не однесувајте се и не поставувајте прашања на истражителски, т. е. „полициски“ начин;
- ✓ Не ветувајте дека веднаш ќе биде сè во ред, тоа не е реално;
- ✓ Заедно со ученикот со кого се води разговорот, одредете рамка и време на активности кои ќе ги преземете;
- ✓ Нагласете дека ќе се реализираат повеќе средби, за да знае ученикот дека сте тука за него и дека не завршува контактот со еден разговор;
- ✓ Кажете дека ќе направите сè што е навистина во ваша моќ;
- ✓ Не префрлајте ја одговорноста за реагирање на друг. Секој е обврзан да реагира во својот домен;
- ✓ Запознајте ги учесниците со наредните чекори, кој и каде ќе биде информиран и вклучен во процената и следењето на ситуацијата.

6.4. ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО И ПРОМЕНА НА ОДНЕСУВАЊЕТО НА СТОРИТЕЛОТ

По смирувањето на ситуацијата и добивањето информации од разговорите со сите вмешани и сведоци на насилството, училиштето одлучува дали и кои мерки на заштита ќе се спроведат.

Во случаите од табела 1 од Прилог 7.2 кои не се повторуваат, наставникот кој го прекинал насилството, стручниот соработник или директорот одлучува кои мерки ќе ги преземе. Наставникот, стручниот соработник или директорот може да одлучи:

- физички да го оддели сторителот од жртвата (да го премести на друга клупа),
- да разговара со жртвата приватно,
- да ја праша дали ѝ е потребна психо-социјална поддршка или разговор со психологот или друго лице,
- да разговара со паралелката или набљудувачите, да им објасни зошто ваквото однесување е недозволиво и какви последици можат да настанат.

Со сторителот:

- да разговара приватно и да му укаже дека не треба да го повтори однесувањето,
- да го упати сторителот на советување кај психологот,
- да им укаже на учениците на ненасилната комуникација и ненасилните начини на разрешување на конфликти.

Особено е значајно жртвата во ниту еден момент да не се почувствува казнета, како, на пример, жртвата да се премести на друга клупа наместо сторителот, од жртвата да се бара да не носи одредена облека или предмет во училиштето, жртвата да се прати на задолжително советување кај психологот и слично.

Во случаите од табела 1 кои се повторуваат и случаите од табела 2 од Прилог 7.2, училиштето изработува **писмен план за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот (Прилог 7.4)**. Овој план го изработува контакт-лицето, кое по сопствена процена одлучува дали и кои други лица ќе ги вклучи во изработката (наставниците, стручните соработници, директорот, претставници од други институции, експерти од областа, претставници од здруженија и сл.).

Во случаите од табела 3 Прилог 7.2, училиштето изработува план за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот, а во изработката на планот задолжително вклучува претставници од Центарот за социјална работа. Доколку станува збор за кривично дело, задолжително се вклучува претставник од МВР. Доколку случајот на насилство има сериозни последици за физичкото и менталното здравје на ученикот, во изработката на планот задолжително се вклучуваат претставници од здравствените институции.

<u>Мерки за постапување со жртвата и сторителот на насилство</u>

- **План за заштита на ученик жртва и промена на однесувањето на сторителот**:

Психо-социјална поддршка на жртвата од страна на училишниот психолог и/или други стручни соработници. Сесиите на психо-социјална поддршка траат сè додека не се постигнат резултатите и сè додека лицата кои ја нудат поддршката проценуваат дека треба да се продолжи. Доколку жртвата добива психо-социјална поддршка надвор од училиштето, училишниот психолог ги координира своите активности со стручното лице кое работи со ученикот и заедно одлучуваат за видот и интензитетот на мерките на поддршка кои училиштето треба да ги преземе. Доколку училиштето процени дека нема капацитети да му овозможи психо- социјална поддршка на ученикот или ученикот има потреба од помош од страна на стручни лица од различни професии кои не работат во училиштето, ќе посредува со институциите од јавното здравство и/или специјализираните советувалишта за насилство на здруженијата на граѓани, со цел ученикот да ја добие психо-социјалната поддршка надвор од училиштето.

- **Мерки за физичко одделување на жртвата од сторителот**.

Овие мерки се препорачува да се донесат во случаите од табела 1 кои се повторуваат или случаите од табела 2, додека за случаите од табела 3 задолжително е да се предвидат. Овие мерки вклучуваат преместување на сторителот во друга паралелка, физички оддалечена од паралелката на жртвата, забрана на сторителот да ѝ се приближува на жртвата, доколку посетуваат исти воншколски активности, екскурзии или спортски клубови, на сторителот може да му се ограничи учеството додека не му се промени однесувањето и доколку жртвата се согласи. Во овие случаи преместувањето во друга паралелка не се изрекува како педагошка мерка, туку како мерка за заштита на жртвата од насилство.

- **Мерки за физичко одделување на жртвата**.

Овие мерки се употребуваат само доколку е неопходно, доколку жртвата тоа го бара и доколку се во нејзин најдобар интерес. Овие мерки вклучуваат ослободување од настава за одреден период, ослободување од обврски по одредени предмети и воннаставни активности, можност за привремено учење од дома, преместување во друга паралелка доколку тоа е барање на жртвата и доколку во друга паралелка има ученици на кои жртвата им верува, ученици кои подобро ќе ја прифатат и поддржат. Во овие случаи преместувањето во друга паралелка не се изрекува како педагошка мерка, туку како мерка за заштита на жртвата од насилство.

- **Мерки за промена на однесувањето на сторителот**.

Овие мерки се применуваат само доколку сторител е друг ученик или ученици. Овие мерки вклучуваат психо-социјална поддршка со училишниот психолог или друго лице согласно потребите, за што важат одредбите од точка 1; упатување на родителите/старателите и/или други членови на семејството на

психо-социјално советување во надлежна установа; разговори и советувања на родителите/старателите и/или други членови на семејството во врска со мерките кои треба да ги преземат со цел да се промени однесувањето:

- Педагошки мерки кон сторителот. Педагошките мерки од член 72 од Законот за основно образование можат да се изречат кон ученик сторител на насилство. Овие мерки треба да се изречат само во случаите кога мерките за промена на однесувањето не покажуваат резултати и тогаш кога се работи за случај на насилство од табела 3 од Прилог 7.2.
- Преместување на сторителот во друго училиште. Оваа мерка може да се користи во случаите на насилство од табела 2 кои се повторуваат или случаите на насилство од табела 3 од Прилог 7.2 и не претставува педагошка мерка, туку мерка за заштита на жртвата од насилство. Во случаите на насилство кои претставуваат сериозна траума за жртвата со последици врз здравјето и развојот, единствен начин за да се прекине преживувањето на траумата и да се започне интеграција на жртвата е сторителот целосно да се отстрани од нејзиното секојдневие. Во случај на изрекувањето на оваа мерка, училиштето соработува со локалната самоуправа и Министерството за образование и наука, кои посредуваат со другото училиште и го информираат. Вработените во другото училиште мора да бидат целосно информирани за случајот, да се координираат со контакт-лицето за пријавување насилство од училиштето и да продолжат да ги спроведуваат мерките за промена на однесувањето на сторителот.

- **Мерки за поддршка на набљудувачите и/или сведоците**.

Контакт-лицето или друг стручен соработник или наставник спроведуваат мерки за поддршка или промена на однесувањето на учениците сведоци или набљудувачи, со цел да се пресретнат и нивните искуства и да се зајакнат вештините за реакција во случаите на насилство. Овие мерки вклучуваат: разговарање и објаснување на случајот и околностите, оставање простор да ги кажат своите размислувања и чувства поврзани со случајот, објаснување на последиците кои ги остава насилството врз жртвата и врз општеството, советување како да реагираат во вакви случаи, договарање за заедничка поддршка на жртвата и сл. Притоа, на учениците не им се откриваат детали за случајот кои не ги знаат. Крајна цел на овие мерки е учениците да не го оправдуваат насилството и да разберат зошто ова однесување е штетно. Овие разговори не смеат да се водат во присуство на ученикот жртва и ученикот сторител. Учениците набљудувачи и сведоци не треба да се осудуваат или обвинуваат ако не пријавиле навремено, ако навивале и слично. Доколку станува збор за случаи на насилство од табела 2 кои се повторуваат или од табела 3, на учениците сведоци или набљудувачи им се нуди психо-социјална поддршка од училишниот психолог и/или се упатуваат во друга установа. Овие мерки можат да вклучат едукативни активности, како предавања и работилници на теми поврзани со случајот на насилство, работилници за ненасилна комуникација и работилници за врсничка поддршка на жртви на насилство.

Сите мерки кои се однесуваат на жртвата мора да се донесат со нејзино вклучување, согласување и земање предвид на нејзините желби и потреби. Жртвата треба да чувствува дека одлучува за себе, заедно со возрасните, и дека има контрола над ситуацијата. Сите предлози контакт-лицето или друго лице од доверба на жртвата, детално и ги образложува на разбирлив начин приспособен на возраста и се труди да ја оспособи за да донесе информирана одлука. Со жртвата се работи трпеливо, се остава време за да одлучи, да го промени мислењето, да одбие одреден предлог и можност да се прекине дури и кога нешто почнало да се спроведува.

Контакт-лицето или друго вработено лице кое е од доверба на ученикот сторител, ќе разговара со сторителот за донесените мерки, резултатот што се сака да се постигне, следните чекори кои ќе се преземат и последиците со кои ќе се соочи. Ученикот сторител не треба да се обвинува и осудува, туку треба да се влијае врз промена на неговото однесување и врз факторите кои довеле до насилничкото однесување. Родителите/стрателите на жртвата и на сторителот се вклучуваат во изработката на планот

за заштита на ученикот жртва и промена на однесувањето на сторителот, секогаш кога тоа не е спротивно на принципот на најдобар интерес на детето.

Доколку родителите/старателите се несоработливи и дејствуваат на штета на детето, училиштето е должно да го извести Центарот за социјална работа. Доколку родителите/старателите се однесуваат насилнички или училиштето проценува дека може да дојде до насилство или штета кон вработен во училиштето, други ученици или родители/старатели на друг ученик, освен Центарот за социјална работа, ќе повика и полиција, а зависно од околностите на случајот, може да се извести и Министерството за образование и наука, инспекторатот, Народниот правобранител и да се побара правна помош од Министерството за правда или здруженија на граѓани.

Планот за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот постојано се евалуира и дополнува, се оценува дали дава резултати, се проценува состојбата на ученикот жртва и на ученикот сторител и врз таа основа се определува траењето на мерките и нивниот вид. Мерките продолжуваат сè додека не се добијат посакуваните резултати, а после тоа активно се внимава на однесувањето и развојот на ученикот - жртва и на ученикот - сторител.

7. Прилози

Прилог 7.1: Формулар за согласност - Употреба на информации и фотографии/видеа од деца

СОУ „Гоце Делчев“ Валандово ја препознава потребата да обезбеди благосостојба и безбедност на сите деца и млади. Во согласност со нашата политика за заштита на децата, училиштето нема да дозволи да се направат фотографии, видеа или други слики на деца и млади, или информации, без согласност на родители/старатели и децата.

СОУ „Гоце Делчев“ Валандово ќе ги преземе сите чекори фотографиите/видеата да бидат безбедни и да се осигура дека се користат исклучиво за целите за кои се наменети.

Пример за формулар:

Почитувани родители,

Ве информираме дека СОУ „Гоце Делчев“ Валандово има официјална ФБ и WEB Страна, на кои се прикачуваат фотографии од ученици по извршени активности во рамките на училиштето. Целта на тоа е промовирање, документирање и информирање на поширокота заедница за активностите кои се спроведуваат во училиштето.
Затоа Ве замолуваме да дадете писмена согласност за снимање и фотографирање на вашето дете.
Ви благодариме!

Име и Презиме на ученик:____
Клас:____________________________________

A) Се согласувам
B) Не се согласувам

Дата: Потпис:
________________________ ______________________

Прилог 7.2: Табели со категоризација на насилството

Табела 1 – Прво ниво				
Физичко насилство	**Емоционално/ психичко насилство**	**Социјално насилство**	**Сексуално насилство/ злоупотреба**	**Кибернасилство**
- удирање „чврги“, - буткање, - штипење, - гребење, - кубење, - гризење, - сопнување, - шутирање, - валкање, - уништување на предмети.	- исмевање - омаловажување - озборување - навредување - ословување со погрдни имиња, - пцуење, - имитирање, - „прозивање“.	- дофрлање - потсмевање - игнорирање	- дофрлање - пцуење - негативни коментари - гестикулации со сексуална алузија.	- повремени вознемирувачки повици на телефон, - вознемирувачки СМС, ММС-пораки, - вознемирувачки пораки на социјалните мрежи итн.

Табела 2 – Второ ниво				
Физичко насилство	**Емоционално/ психичко насилство**	**Социјално насилство**	**Сексуално насилство/ злоупотреба**	**Кибернасилство**
- шлаканици, - удирање, - газење, - кинење на облеката, - затворање, - плукање, - одземање и уништување на сопственост.	- уценување, - закани, - неправедно казнување, - етикетирање, - забрана за комуницирање, - исклучување, - отфрлање, - манипулирање.	- сплеткарење, - игнорирање, - отфрлање, - невклучување, - неприфаќање, - манипулирање, - експлоатација, - исклучување од групата врз дискриминаторска основа, - навреди и вознемирување врз дискриминаторска основа.	- сексуално допирање, - покажување на порнографски материјал, - покажување на интимните делови на телото, - соблекување.	- огласи, - клипови, - блогови, - злоупотреба на форуми и четувања, - сексуално насилство во видеоигри, - снимање со камера на насилни сцени, - дистрибуирање на приватни снимки и слики без согласност.

Табела 3 – Трето ниво				
Физичко насилство	**Емоционално/ психичко насилство**	**Социјално насилство**	**Сексуално насилство/ злоупотреба**	**Кибернасилство**
- тепачка, давење, фрлање кои резултираат со сериозни физички последици /укажана помош од лекар, - напад со палка, нож, оружје, кој може да има фатален исход, - предизвикување на изгореници, - забрана на храна и спиење, - изложување на ниски температури.	- застрашување со уцена, - рекетирање, - ограничување на движење, - наведување на користење на психоактивни супстанции (легални или нелегални), - вклучување во секти, - занемарување.	- сериозни закани за животот, - изживување на група над поединец/група, - дискриминација, - организирање на затворени групи (кланови), - навреди и вознемирување врз дискриминаторска основа.	- заведување од страна на возрасни, - подведување, - злоупотреба на моќта, - наведување, - изнудување и принудување на сексуална активност, - силување, - полов напад врз дете кое не навршило 14 години, - задоволување на полови нагони пред друг, - обљуба со злоупотреба на положбата.	- дистрибуирање или објавување на приватни снимки и слики без согласност, - снимање на вулгарни и насилни сцени кои се масовно дистрибуирани, - прикажување на порнографски материјал, - производство и дистрибуција на порнографски материјал.

Прилог 7.3: Формулар за евиденција на насилството

1. Датум и час кога се случил насилниот настан/ситуација: ____________________

2. Насилството се случува:

- ☐ Првпат
- ☐ Се повторува повеќепати:_____________(наведете колку пати)

3. Каде се случило насилството (можни се повеќе одговори):

- ☐ Во училницата
- ☐ Во спортската сала
- ☐ Во ходниците
- ☐ Во тоалетот
- ☐ Во дворот на училиштето
- ☐ На пат кон/од училиштето
- ☐ Во домот
- ☐ На Интернет
- ☐ Друго: _______________________________________

4. Начин на откривање или воочување на насилството (насилната ситуација):

- ☐ Наставник
- ☐ Ученик - сведок или ученик кој на друг начин дознал
- ☐ Ученик Правобранител
- ☐ Стручен соработник
- ☐ Контакт-лице за пријавување насилство или негов заменик
- ☐ Пријава од обезбедувањето
- ☐ Директорот на училиштето
- ☐ Друго вработено лице во училиштето
- ☐ Пријава од родител/старател
- ☐ Пријава од личноста која доживеала насилство
- ☐ Анонимна пријава на е-пошта, веб-страница или во кутија за информирање
- ☐ Друго:____

5. Опис на настанот (вклучувајќи и зборови на детето ако е можно):

6. Учесници во насилството

Дополни со број.

6.1. Колку жртви има во случајот? _____

6.2. Колку сторители има во случајот? _____

6.3. Ученик/ци жртва/и на насилство (овој дел, 6.3., се копира онолку пати колку што има жртви во случајот и се пополнува за секоја жртва поединечно)

Име и презиме: ____

Возраст: ______

Род:

- ☐ Женски
- ☐ Машки
- ☐ Друго

Етничка припадност:

- ☐ Македонска
- ☐ Албанска
- ☐ Турска
- ☐ Ромска
- ☐ Бошњачка
- ☐ Влашка
- ☐ Српска
- ☐ Друго:___________________________________

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби? Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од еднородителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група? Допишете и додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

6.4. Кој е сторител на насилството (можни се повеќе одговори):

- ☐ Ученик или група ученици од училиштето
- ☐ Вработен во училиштето. Кој? Наведете име и презиме:_______________________________
- ☐ Член на семејството
- ☐ Друг врсник
- ☐ Трето возрасно лице
- ☐ Друго:___________________________________

6.5. Ученик/ци сторител/и на насилство (овој дел, 6.5., се копира онолку пати колку што има сторители во случајот и се пополнува за секој сторител поединечно):

Име и презиме: ____

Возраст: ______

Род:

- ☐ Женски
- ☐ Машки
- ☐ Друго

Етничка припадност:

- ☐ Македонска
- ☐ Албанска
- ☐ Турска
- ☐ Ромска
- ☐ Бошњачка
- ☐ Влашка
- ☐ Српска
- ☐ Друго:_________________________________

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби? Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од еднородителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група? Допишете и додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

7. Видови насилство

Вид на претрпено насилство (можни се повеќе одговори)
☐ Физичко ☐ Психичко/емоционално ☐ Социјално ☐ Сексуално ☐ Кибер

7.1. Дали во случајот се работи за родово засновано насилство или друг вид на насилство мотивирано од омраза и предрасуди? Заокружете: Да Не Не сме сигурни

7.2. Ако одговорот на 7.1. е „да“, заокружете за каков вид на насилство мотивирано од омраза или предрасуди се работи (можни се повеќе одговори):

- ☐ Родово засновано насилство
- ☐ Насилство засновано врз етничка и/или верска омраза и предрасуди
- ☐ Хомофобично или трансфобично насилство
- ☐ Насилство поради предрасуди поврзани со попреченост
- ☐ Насилство поради политичко уверување на жртвата и/или родителите
- ☐ Друго:________________________________

7.3. Доколку одговорот на 7.1. е „не сме сигурни“, образложете:

7.4. Доколку се работи за ученик жртва на семејно насилство, одговорете на следните прашања:

Дали ученикот е директна жртва, сведок или и двете:

- ☐ Жртва
- ☐ Сведок
- ☐ И жртва и сведок

Сторителот е (можни се повеќе одговори):

- ☐ Мајка
- ☐ Татко
- ☐ Старател
- ☐ Брат
- ☐ Сестра
- ☐ Баба
- ☐ Дедо
- ☐ Друг член на домаќинството: ___________________________

Која надлежна институција е повикана за да постапи во случајот? Можни се повеќе одговори:

- ☐ ЦСР
- ☐ МВР/полиција
- ☐ МЗ
- ☐ ЈО
- ☐ Здружение на граѓани (допишете кое): ___________________________

8. Забелешка (во овој дел додадете ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата или образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот)

Датум: --.--.20— г.

Име и презиме и потпис на контакт-лицето за пријавување насилство или на заменикот:

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:

Прилог 7.4: Формулар за план за заштита на жртвата од насилство и промена на однесувањето на сторителот

1. Видови на интервенции кои ќе се преземат или се преземале, заедно со временска рамка:

2. Дали во интервенцијата била повикана друга институција или друго трето лице?

Заокружете: ДА НЕ

3. Ако одговорот на 2 е „да“, заокружете која институција или трето лице било повикано:

- ☐ ЦСР
- ☐ Полиција/ МВР
- ☐ Здравствена институција
- ☐ Јавно обвинителство
- ☐ Здружение на граѓани (допишете кое): ___________________________
- ☐ Трето лице како независен експерт, специјален едукатор, друг (допишете професија и име и презиме на лицето): ___________________________

Ако сте повикале институција, наведете датум, час и име и презиме на лицето од институцијата во која сте го пријавиле случајот: ____

4. Предлог-мерки за заштита на жртвата, временска рамка за спроведување и начини на следење на спроведените мерки/интервенции

5. Предлог-мерки за промена на однесувањето на сторителот, временска рамка за спроведување и начини на следење на спроведените мерки/интервенции (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци).

6. Процена на ефикасноста на преземените мерки за заштита на жртвата

Што се подобрило/на што сѐ уште треба да се работи: Позитивни примери/позитивно однесување: Негативни примери/негативно однесување:

7. Процена на ефикасноста на преземените мерки за промена на однесувањето на сторителот (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци)

Што се подобрило/на што сѐ уште треба да се работи: Позитивни примери/позитивно однесување: Негативни примери/негативно однесување:

8. Забелешка (во овој дел додајте ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата, образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот. Доколку сте се соочиле со тешкотии и недостиг од соработка со родители/старатели или други институции, наведете и образложете во овој дел)

Датум: --.--.20— г.

Име и презиме и потпис на контакт-лицето за пријавување насилство или на заменикот:

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:

Прилог 7.5 Мапа на институции

Полиција	
(Национален) Телефонски број за итен случај:	192
Најблиска полициска станица	ПС Валандово
Адреса:	Ул. Маршал Тито бр: 14
Телефон на најблиска полициска станица:	034/ 382 002
Е-маил:	
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Правна поддршка / советување	
Назив на контакт лице / агенција / институција за поддршка:	Адвокатска канцеларија Гошевски
Адреса:	Ул: Никола Карев бр:11 Валандово
Телефон:	034 381 029
Е-маил:	dushkogoshevski@gmail.com
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Здравство	
(Национален) Телефонски број за итен случај:	194
Најблиска болница / здравствена установа	ЈЗУ Здравствен дом Валандово
Адреса:	Ул: Лазар Колишевски бб Валандово
Телефон:	034/ 382 017
Е-маил:	valandovozd@t.mk
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Социјална заштита	
Институција:	Меѓуопштински центар за социјална работа Валандово
Адреса:	Ул: Никола Карев бр:24 Валандово
Телефон:	034/ 382008
Е-маил:	jucsrValandovo@mtsp.gov.mk
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Семејно советување	
Институција:	Меѓуопштински центар за социјална работа Валандово
Адреса:	
Телефон:	
Е-маил:	
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Приемен центар за деца жртви на злоупотреба	
Институција:	
Адреса:	
Телефон:	
Е-маил:	
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Центар за психолошко советување на деца	
Институција:	ЈЗУ Општа болница со проширена дејност Гевгелија
Адреса:	
Телефон:	Розита Андонова, дипломиран психолог, психодрама психотерапевт под супервизија мобилен телефон : 078 331 351
Е-маил:	zdgevgelija@zdravstvo.gov.mk
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Центар за психолошко советување на возрасни	
Институција:	ЈЗУ Општа болница со проширена дејност Гевгелија
Адреса:	
Телефон:	Димитар Чучанов, дипломиран психолог мобилен телефон : 078 218 031
Е-маил:	zdgevgelija@zdravstvo.gov.mk
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, директен физички пристап

Друг релевантен контакт: Локално здружени за застапување на прават на лицата со пречки в развој	
Институција:	Здружение на граѓани Исчекор -општество за сите
Адреса:	
Телефон:	076365300
Е-маил:	ischekor1952@yahoo.com
Линк:	
Како да се пристапи до услугата:	Телефонски повик, е-маил, директен физички пристап